

Leopold Sondi
MOJSIJE
Odgovor na Kaina

Biblioteka PSIHOTERAPIJSKE STUDIJE

Urednik

Olivera Žižović

Knjiga se objavljuje u saradnji sa Centrom dr Ivan Nastović
(www.ivannastovic.com)

Naziv originala

L. Szondi, Moses. Antwort auf Kain, Verlag Hans Huber Bern
Stuttgart Wien, 1973.

S nemačkog prevela

Brankica Jovanović

Fotografija na prednjoj strani korica

Leopold Sondi

Leopold Sondi

MOJSIJE

Odgovor na Kaina

PROMETEJ
Novi Sad

SADRŽAJ

Predgovor	9
-----------------	---

Prvi deo MOJSIJE KAO ČOVEK

I	<i>Mojsije u svetlu istorije</i>	15
	Da li je Mojsije bio Jevrejin ili Egipćanin?	24
II	<i>Mojsije u svetlu istorije religije</i>	32
	Bog praotaca. El-religija	33
	Religija Jehove.....	35
	Hipoteza o Kenejima	37
III	<i>Mojsije u svetlu predanja i Biblije</i>	44
	Najava Mojsijevog rođenja.....	47
	Mojsijevo rođenje	52
	Mojsijevo ime	52
	Odbacivanje	54
	Mojsije, dečak.....	57
	Mojsije, mladić i ubica	59
	Mojsije, izbeglica.....	62
	Mojsije, pozvani	63
	Mojsijeva porodica	66
	Amram i Johaveda	66
	Obrezivanje.....	68
IV	<i>Mojsije, čudotvorac. Izlazak</i>	72
	Egipatska čuda i nevolje	72
	Čudo na Crvenom moru.....	73
	Čuda sa vatrom	77

Čuda sa vodom	79
Činjenje čuda kod izvora Mase i Merive	80
Čuda u bici sa Amaličanima	82
Štap	83
Jotor, „Mojsijev učitelj“	85
U savezu sa Bogom. Predmojsijevske zapovesti	
Postanje-Tora	94
Mojsijeve predsinajske zapovesti	96
Čas otkrovenja	98
Mojsije, donosilac zakona. Dekalog	100
Odlazak sa Sinaja. Negodovanje naroda	109
Kažnjavanje ognjem	111
V <i>Lutanje pustinjom i dalje „desetkovanje“ naroda</i>	116
Mojsijeva smrt	118
VI <i>Mojsije kao Čovek</i>	125

Drugi deo MOJSIJE KAO LJUDSKO BIĆE

I <i>Forme sudbine Čoveka Mojsija (pregled)</i>	131
Mojsije, princ	131
Mojsije, pastir	133
Mojsije, čudotvorac, taumaturg	136
Mojsije kao vođa naroda i oboženi Čovek	138
II <i>Kain u Mojsiju</i>	143
Mojsije, političar i tiranin u Carstvu Božijem	143
III <i>Služiti Bogu zlim nagonima</i>	152
Ubica postaje misionar	152
<i>Ubica u zatvoru postaje skoro svetac</i>	153
Razbojnik i ubica postaje zatvorski propovednik	168
Oceubica zapada u versko ludilo	169
Ubica majke zapada u versko ludilo	170
Ratni zločinac zapada u versko ludilo	172

	„Crni đavo“, lopov, razbojnik i zločinac postaje svetac: istorija Svetog Mojsija iz Etiopije, pustinjaka iz Skete	173
IV	<i>Poreklo savesti</i>	177
	Savest u Dolini Nila oko 4000. godine pre Hrista	177
	Savest kod biblijskih Jevreja	183
	Poreklo savesti po šikzal-analizi	187
V	<i>Mojsije kao ljudsko biće</i>	189

PRILOZI

Literatura	197
Napomene	206
Registar autora	211

PREDGOVOR

Mojsije kao Čovek i Mojsije kao ljudsko biće bili su samo telesno identični. Iako su Mojsijevu sudbinu zajedno uslovljavali i Čovek i ljudsko biće, ipak su se oni u njegovom životu ispoljavali na različite načine.

Većina istoričara religije je u Mojsiju kao Čoveku videla proroka, začetnika religije, preteču sveštenika, delatnog sveštenika. Drugi su ga poštovali kao vođu i donosioca zakona, koji je Dekalogom uspostavio duh zajednice, duh starozavetnog Boga Jehove i duh Izrailja.

Pobrojane forme određenja velikog Čoveka Mojsija su poznate. Iznenaduje, međutim, da u knjigama istoričara religije nikada nije spomenuta činjenica da su i Rimokatolička i Istočna crkva Mojsija uvrstile u red svetaca.

Iz devetog toma leksikona „Život svetih i blaženih po redosledu kalendara sa istorijom slavlja benediktanaca R.R.P.P.“ (Paris VI, Adition Letouzey et Ane, 1950) saznajemo da je u IX veku – verovatno u vreme pontifikata pape Lava IV (847-855) – lionski đakon Florus biblijskog Mojsija uveo u martirologijum kao *Svetog Mojsija*. Po kalendaru, on se kao svetac slavi 4. septembra i 20. avgusta (str. 97-102) (napomena I).

Jugozapadno od Trga Svetog Marka u Veneciji, Ulica Svetog Mojsija vodi do Mosta Svetog Mojsija, ispred kojeg se, opet, uzdiže barokna crkva Svetog Mojsija.

Bilo je, međutim, istoričara – poput Hilmana i posebno J. L. Zalsica [Saalschütz] (1846) – koji su više od sto godina

pre M. Bubera, na osnovu specifične jevrejske *teokratije*, u Čoveku Mojsiju videli samo političara jasnih ciljeva, tvorca države i državnog zakonodavca. I Buber je u Mojsiju naglašavao samo državnika-političara koji je povezao dvanaest jevrejskih plemena u jedinstveni narod Izrailja, ostvario jedinstvo religioznog i socijalnog života i kao teolog-političar uspostavio Carstvo Božije, a ne samo novu religiju (napomena II).

Mojsije kao ljudsko biće manje je zanimao izučavaoce religije. Izuzetak je P. Folc na koga je ljudsko biće Mojsija ostavilo snažan utisak. Pa ipak, i on je Mojsijevu veličinu manje video u njegovom ljudskom biću, a više u Mojsiju kao donosiocu vere, osnivaču naroda, vođi lutajućih, proroku, svešteniku, prenosiocu Tore, čudotvorcu.

Smatramo da u knjigama iz istorije religije Mojsije kao ljudsko biće nije dovoljno rasvetljen. Iako se njegov gnev često spominje, duševni razvoj i preobražaj mladog princa sa faraonovog dvora u oboženog Jevrejina ostaje psihološki nerazumljiv.

Ubistvo jednog Egipćanina, kada je Mojsiju bilo osamnaest godina, gotovo se nipodaštava. Duševne posledice takvog sagraženja i teret krivice koji je Mojsije posle ubistva morao nositi u sebi, kao i savest koja ga je mučila, postepeno su u njemu toliko narasli da su bili u stanju da jednog prekršioca zakona preobrate u zakonodavca; ukratko, dejstvo opšteljudskih, loših i dobrih nagona, jedva da je proučavano u Mojsijevom slučaju.

Kada je o Mojsiju reč, S. Frojd svoju psihološku analizu uglavnom usredsređuje na dokazivanje da Mojsije nije bio Jevrej in već Egipćanin i da nije sâm došao do monoteizma, već da ga je Jevrejima preneo od faraona Amenhotepa IV, to jest od Ehnatona.

Posebno iznenađuje to što su mnogi naučnici ubistvo čoveka, dakle pojavu Kaina u sudbini Mojsija kao ljudskog bića, tretirali kao bezazleno delo na koje ne treba obraćati pažnju.

Kao šikzal-analitičar imam, međutim, drugačiji stav. Smatram da je u duševnom razvoju mladog Mojsija tek ubistvo bilo formativan činilac njegove sudbine. Da mladi Mojsije nije ubio Egipćanina, Mojsije kao ljudsko biće možda nikada ne bi sazreo u Čoveka Mojsija.

Kaina ću, stoga, postaviti u centar Mojsijeve životne priče i pokušati da, na osnovu empirijskih iskustava sa drugim zločincima, dokažem kako ubistvo može dovesti do krivice, krivica do priznanja, priznanje do oslobađanja, i kako, zatim, oslobađanje od krivice ubicu može dovesti do Boga. Verujem da je ovaj tok – ukoliko nije ozbiljno omešten od okoline – postepen. Po Talmudu, čovek može i treba da služi Bogu i zlim Kainovim nagonima.

Ali, tek je *Mojsijev genije* mogao da iz svog Kainovog ubilačkog duševnog stanja razvije sopstvenu savest, da je proširi kao savest naroda i da narodu Izrailja donese Dekalog: deset zapovesti savesti.

Mojsijev odgovor na Kaina bio je Dekalog.

Nije mi bilo lako da, na osnovu Biblije, podsetim jevrejski narod, kojem i sâm pripadam, na to da njegov najveći sin – pored svojih aveljovskih osobina – i kasnije, u pustinji, ostaje do srži Kain, i da, psihološki gledano, iz tog kainovskog praosnova nastaje Deset zapovesti. Istovremeno sam morao, na osnovu iskustva šikzal-analize, da Mojsija obradim i kao ljudsko biće.

Izveštaji o sudbini nekolicine savremenih zlikovaca i ubica nakon počinjenog dela, koje sam izneo u drugom delu knjige, ubedili su me da između ubistva i religije može

da se uspostavi tesna veza. U tom odnosu priznanje krivice i savest imaju ulogu mosta. Na taj most može zakoračiti samo onaj ko je i sâm bio u stanju da u svom egu izgradi most od Kaina do Avelja, ko je, dakle, kao i Mojsije, bio *Pontifex oppositorum*.

Zahvalnost dugujem gospodinu profesoru Geršomu Šolemu iz Jerusalima, koji mi je ljubazno davao savete u vezi literature.

Najsrdalnije se zahvaljujem izdavačkoj kući Hans Huber, a naročito gospodinu V. Jegeru i gospodinu H. Vederu.

Cirih, proleće 1973.

L. Sondi

PRVI DEO

MOJSIJE KAO ČOVEK

*„[...] pravim svjetlost i stvaram mrak, gradim
mir i stvaram zlo; ja Gospod činim sve to“.*

Is. 45, 7

I

MOJSIJE U SVETLU ISTORIJE

Da li je Mojsije bio mitski junak ili istorijska ličnost koju su kasnijim dodavanjima počele da krase herojske osobine?

Odgovori istoričara na ovo pitanje se ne podudaraju.

Radikalni kritičari istorije, kao na primer Edvard Majer, tvrde da Mojsije nikada nije postojao, da se izlazak Jevreja iz Egipta, koji je on predvodio, nikada nije dogodio i da su priče o njemu priče o nekom drugom plemenu prenete na Izrailj. U knjizi E. Majera *Izraelci i susedna plemena* iz 1906. godine možemo pročitati sledeću napomenu:

„Zadatak istorijskih istraživanja svakako nije da izmišljaju romane. Ovo važi i za pitanje da li se ispod Mojsijevog lika nalazi neka istorijska ličnost sa takvim imenom: ovo pitanje je sasvim s one strane granica istorijske spoznaje i stoga nije ni od kakvog značaja za istorijska istraživanja. *Mojsije, koga mi poznajemo, rodonačelnik je sveštenika iz Kadisa, dakle on je osoba koja se povezuje sa kultom jednog genealoškog mita, a ne istorijska ličnost.* Izuzev onih koji su čitavu tradiciju prihvatili kao istorijsku istinu, niko ko je Mojsija shvatao kao istorijsku ličnost nije umeo da mu pripiše bilo kakav sadržaj, da ga predstavi kao konkretnu individualnost ili navede nešto što je on stvorio i što bi bilo njegovo istorijsko delo. Jer, to što je izrekao da je Jehova Bog Izrailja (pri čemu on Jehovu čak nije sâm ni pronašao već ga je odnekud preuzeo) samo je fraza bez sadržaja“. (1)

Daleko veća grupa istoričara u koju, pored ostalih, spadaju P. Folz [Volz] (2), K. F. Leman-Haupt (3), H. Gresman (4), E. Selin (5), M. Buber (6) i mnogi drugi, ne sumnja da je Mojsije živeo i da je igrao istorijsku ulogu. Ovoj grupi se priključio i S. Frojd (7).

O vremenu *kada* je Mojsije živeo mišljenja se razilaze. Jedna grupa istoričara smatra da je Ramzes II (oko 1298. do 1232., po Dž. H. Brestedu (8)) bio faraon u vreme prvog ropstva, a njegov sin Merneptah (oko 1220. pre Hrista) faraon u vreme daleko tegobnijeg ropstva i izlaska Jevreja iz Egipta. Izgleda da se ova tvrdnja slaže sa onom iz Starog zaveta (SZ). K. F. Leman-Haupt piše:

„Shodno tome, Izrailjci su se za vreme vladavine Amenhotepa IV, ubrzo posle 1400. godine, uselili u Egipat, da bi u vreme vladavine Merneptaha, krajem XIII veka pre Hrista usledio njihov izlazak“. (9)

Druga grupa istoričara tvrdi da se ropstvo i izlazak nisu odigrali u XIII veku pre Hrista nego ranije, već u XIV veku, nakon raspada carstva faraona Amenhotepa III (oko 1405-1370 pre Hrista) i Amenhotepa IV, to jest Ehnatona, dakle još pre vladavine Ramzesa II i Merneptaha.

Zagovornici prvog shvatanja, kao argument u korist XIII veka, koriste okolnost da u Starom zavetu i jedan *jehovista* (J) i jedan *elohista* (E) na isti način spominju dva egipatska grada: Rames [biblijski Ramzes]¹ i Pitom. Jehovista, sveštenik Avijatar, savremenik kralja Davida, koji je Boga u drevnijem delu Starog zaveta nazvao „Jehova“, bio je Je-

¹ Sva biblijska imena i nazivi, bilo da je reč o antroponimima, demonimima ili toponimima dati su prema prevodu Starog zaveta Đure Daničića (*Sвето писмо Старога и Новога завјета*, Izdanje Britanskoga i inostranoga biblijskoga društva, Beograd, 1966). Svi biblijski citati su dati prema ovom prevodu, bez bilo kakvih izmena, uključujući i ortografske.

Napomene u uglastim zagradama su uredničke.

vrejin poreklom sa juga Palestine, koji je živeo oko 850. godine pre Hrista. Elohista, koji je živeo kasnije, poreklom sa severa Palestine, Boga pak naziva „Elohim“. I po jednom i po drugom hroničaru, Jevreji su prilikom izgradnje oba pomenuta grada morali da obavljaju teške radove. Grad Pitom, koji se prostirao zapadnije od Gesema, jevrejske naseobine u Egiptu, doista je sazidaio Ramzes II.

Dalje, u prilog XIII veka govori lista edomskih kraljeva koje Stari zavet hronološki nabrāja (*Post* 36, 31; *IDn* 1, 43 i dalje). Trebalo bi da je prvi kralj bio Bela ili Valam, sin Verorov, koji je u Mojsijevo vreme vladao Edomom. U predanjima o Mojsiju spominje se i takmičenje u veštinama vraćanja između Mojsija i Valama pred faraonom. Čini se da lista edomskih kraljeva u Starom zavetu podupire tvrdnju da se izlazak mogao dogoditi u vreme faraona Merneptaha. Ova grupa istoričara kao direktan dokaz svoje tvrdnje navodi hijeroglifski zapis sa jednog Merneptahovog spomenika, na kojem se Izrailj spominje kao pleme. Pa ipak, ovakva tumačenja teksta nisu neupitna (K. F. Leman-Haupt).

Druga grupa istoričara vreme ropstva i izlaska pomera na doba posle jeretičke vladavine Amenhotepa IV (Ehna-tona). Ovi istoričari pretpostavljaju da su Jevreji, koji su pripadali narodu Habira (*Chabiri*), u Gesem došli u vreme vladavine Amenhotepa III.

Smatra se da su Habiri bili azijski narod koji je živeo nomadski, a pod ovim imenom se spominju u pismima iz Amarne; to su, dakle, Moavci, Amonci, Edomci i, na kraju, Izrailjci. Pored tog šireg značenja, postoji i uže značenje reči „Habiri“, koje označava samo Jevreje. Sva navedena plemena bila su nomadi ili polunomadi, stočari, a povremeno i ratnici u istočnim pustinjama Hanana.

U svojoj knjizi *Mojsije i njegovo doba*, iz 1913. godine, H. Gresman je sažeto pisao o vremenu pre Mojsija:

„Njihova pradomovina bila je na istoku, pored plemenskih naseobina Aramejaca. Tokom XIV veka pre Hrista, oni (Jevreji) osvajaju južni Negev u Judejskoj pustinji i tamo se naseljavaju, dugo vremena vodeći oskudan, ali slobodan polunomadski život, dok ih suša i glad ne bi prinudili na novu seobu. Kada bi bilo nedovoljno pašnjaka i kada usevi, koji inače uspevaju u Biršebi, Geraru i Kadisu, ne bi uspevali, poslednje pribežište im je bio Egipat, žitnica Bliskog istoka ili Gesem, nadaleko poznato pojilište ovaca i koza. Tako se jedan deo jevrejskih plemena pokreće, ne bi li od smrti spasli sebe i stoku u Egiptu“. (10)

U jednoj njegovoj napomena čitamo:

„Doduše, *Post* (45, 1 i dalje) izričito izveštava da se Jakov i svi njegovi sinovi sele u Egipat. Ova informacija je po sebi neuverljiva, jer iseljavanje čitavog naroda u Gesem nije bilo nužno. Kada su se kasnije, pod vođstvom Mojsija, Jevreji vratili u Kadis izgleda da su ovo područje zauzeli bez borbe, što se najjednostavnije može objasniti pretpostavkom da su tamo još uvek boravili njihovi saplemenici“. Glinene tablice iz El Amarne, pisane klinastim pismom, važan su istorijski izvor za predizraelski Hanan (XIV vek pre Hrista).

Glinene tablice, pronađene 1888. godine ispod koliba jednog beduinskog plemena koje ih je čuvalo i koje je Petrijeva ekspedicija (1891-1892) postepeno otkopavala zajedno sa Ehnatonovom prestonicom Ahet-Atonom [Amarnom], uglavnom sadrže pisma sirijsko-feničanskih upravnika ili maloazijskih knezova faraonu Amenhotepu IV, to jest Ehnatonu; u njima mu javljaju o opasnostima koje prete carstvu i njegovim vazalima od nomadskih plemena Heteja i Habira. Kako pustinja nije davala dovoljno hrane i kako su u

južnoj Palestini u to vreme vladali nemiri, Habiri su nasrtali na plodnu zemlju južne Palestine sa obe strane Jordana. Za faraone Amenhotepa III i Amenhotepa IV naseljavanje Habira u Gesemu ipak je bilo od koristi, jer su pretpostavljali da oni neće poslužiti kao pojačanje spoljašnjem neprijatelju Egipta. Zato Egipćani u to vreme izlaze u susret jevrejskom plemenu. Spoljnopolitičke neprilike počele su već za vreme Amenhotepa III, upadom Heteja u severni deo carstva.

Neprilike, međutim, nisu bile samo spoljne već pre svega unutarpolitičke prirode, a kasnije su pojačane i *religioznom revolucijom faraona Amenhotepa IV, to jest Ehnatona*. Upad Habira je zbog svog obima postao preteća opasnost i stari faraon, inače strastveni lovac ali ne i vojskovođa, nije mogao da spreči napredovanje Heteja sa severa ka jugu. Posle trideset i šest godina vladavine, slabi kralj je sahranjen kod Tebe u Dolini kraljeva.

Tada na tron dolazi jedan „mladi sanjar“, kako je Dž. H. Bredsted nazvao njegovog sina: Amenhotepa IV. On nije bio ni preduzimljiv poslovan čovek ni vojskovođa, već „*prvi reformator religije i prvi mudrac u istoriji*“, *utemeljivač prve monoteističke religije*.

Pisana istorija ne zna ništa pouzdano o tome da li je njegov otac, Amenhotep III, umro prirodnom smrću ili je bio žrtva neke dvorske intrige. Nije se živ vratio iz jednog lova. Vlast je preuzeo njegov sin, Amenhotep IV, „kao stranac u Egiptu“, budući da je „svoje detinjstvo i mladost proveo u tuđini: ili u Siriji, ili seleći se od dvora do dvora po državama Srednjeg istoka“. Velikovski naglašava da njegovo ime nikada nije pronađeno pored očevog imena ni na jednom reljefu i da nigde, za vreme vladavine njegovog oca, ne postoji naznaka o postojanju sina. Čak se pretpostavlja da je Amenhotep IV silom preuzeo tron, nakon što je njegova majka Tija neko vreme vladala sama. Oslanjajući

se na reljefe uklesane na stenama i na predistoriju Ehnatona, Velikovski pretpostavlja da je Ehnaton zapravo bio pravi Edip. Pored braka sa svojom ženom Nefertiti, bio je u incestuoznom braku i sa svojom majkom. (11) I Dž. H. Brested pominje da on nije prezao od toga „da sa spomenika ukloni ime svog rođenog oca, kako bi oca i boga Amona, velike neprijatelje svog revolucionarnog pokreta, uklonio sa puta“. Ukinuo je politeizam Egipćana i uveo monoteizam Atona, boga Sunčevog diska. Obožavao je „životvorni oganj“, a sebe nazvao Ehnatonom: onim „kome je Aton sklon“.

Stari grad Teba bio je grad boga Amona. Reformator religije Ehnaton naredio je da se za boga Atona sagradi novi grad, dvesta četrdeset kilometara iznad delte Nila i skoro četiri stotine pedeset kilometara severno od Tebe. Ovaj grad se zvao Ahet-Aton, „Horizont Atona“, a danas je poznat kao Tel el Amarna. Tu je mladi faraon počeo da stoluje šest godina nakon preuzimanja trona. Četrnaest velikih lokacija na obe obale Nila probijeno je u stenju i ukrašeno natpisima. Tri prelepa hrama podignuta su u čast Atona, jedan za kraljicu majku Tiju, jedan za princezu Beketaton, a jedan je bio kraljev državni hram. Reljefi grobnih odaja kod Tel el Amarne sačuvali su nešto od sjaja grada i faraonovog srećnog braka sa njegovom lepom suprugom *Nefertiti* i njihovim kćerkama. Srećni reformator pisao je himne Suncu, u čast Atonovog sjaja. Ehnaton je unapredio novu epohu i u umetnosti, zahvaljujući čemu imamo portrete i grupne kompozicije kakve je, kako smatra Dž. H. Brested, „mogao da stvori sâm Donatelo“. (Videti slike u: Dž. H. Brestedovoj knjizi *Istorija Egipta*.)

Ehnaton je bio toliko zauzet svojom religijom, svojim bogom, pesmama i porodičnim životom, da nije posvetio